

Estudis Castellonencs

Núm. 1 (2a època) 2015-2016. Pp. 125-154
ISSN: 1130-8788

**F. OLUCHA
MONTINS**

Societat Castellonenca de Cultura

Més dades per a la història del
santuari de la Mare de Déu dels
àngels de Sant Mateu

Resum

L'article té com objecte donar a conèixer diverses dades i notícies inèdites i completar-ne altres conegudes de la història del santuari de la Mare de Déu dels Àngels de Sant Mateu, que abasten des del segle XVII al segle XVIII. Els documents es transcriuen a partir de les anotacions de mossèn Manuel Betí. El treball ens permet apropar-nos al coneixement de les deixes pietoses i llegats que els devots deixaren al santuari, així com completar la informació que teníem sobre el bastiment de l'espadanya en 1623, la construcció del creuer o el treball dels llenços que hi pintà Vicent Guilló en 1692. També s'hi aporten dades sobre les diverses llànties que tenia el santuari.

Paraules clau

Mare de Déu dels Àngels, Sant Mateu, deixes, Vicent Guilló, llànties, mossèn Betí.

Abstract

The purpose of this article is to bring to light unpublished information as well as to complete previously released data regarding the Sanctuary of the Virgin of the Angels in Sant Mateu which date from the 16th to the 18th century. These documents are a transcription of the notes taken by Priest Manuel Betí. This work allows us to get to know more about donations and bequests from devotees. It also aims to complete the information we previously had regarding the construction of the belfry in 1623, the building of the transept and the paintings by Vicent Guilló in 1692. Information about the sanctuary's various lamps is also provided.

Key words

Virgin of the Angels, Sant Mateu, donations, Vicent Guilló, lamps, priest Manuel Betí.

Pam dalt pam baix, ens són coneguts, mercès a diversos treballs, els fets més importants del que ha estat la història del santuari de la Mare de Déu dels Àngels de Sant Mateu, una ermita bastida sobre un turó a dos kilòmetres de la població.¹

Sabem que allí hi era en origen una ermita dedicada a sant Antoni Abat i a sant Pau ermità, que després de l'aparició de la Verge a un ermità portugués anomenat Sebastià, en 1580, va ampliar la primitiva capella i en canvià l'advocació.

Des de 1590 a 1600 s'aixecà el presbiteri de l'actual temple, mentre es construïa també la casa hostatgeria. A la darrerria de 1602 es contracta amb el mestre Llatzer Renyaga la construcció de dos trams amb quatre capelles –«dos navades i quatre capelles de la sglésia de la dita santa casa de nostra senyora dels Àngels»–, i en 1609 reprèn les obres el picapedrer francès Bernat Cumba, allargant-la amb dos trams més, amb el cor alt i la façana, i finalitzant en 1623 amb l'espadanya que treballa Joan Estrada.

En 1677 es modifica interiorment el temple, en desbastir-se'n l'antic absis i assenyalar-se un creuer amb cúpula i construïu-se un cambril, al temps que s'alçava la portalada i s'aixecava en 1685 el mur que envolta tot el conjunt. Entre 1692-99 es decorava tot el seu interior,

¹ Cfr. BETÍ BONFILL, M. *San Mateo, Benifaza y Morella (Notas históricas)* Edició, notes i índex d'E. Díaz Manteca. Societat Castellonenca de Cultura, 1977, on es recullen els articles publicats per Betí en la revista *Los Angeles*. Vegeu també MIRALLES SALES, J. «Commemoración de un centenario». *Boletín Centro Estudios del Maestrazgo*, n.º 7, juliol-setembre 1984, pp. 7-12. VIDAL ADELL, J. M. *La Mare de Déu dels Àngels. Historia de la ermita en la tradición de un pueblo. Sant Mateu*. Centre d'Estudis del Maestrat. Benicarló, 2003. OLUCHA MONTINS, F. «Uns inventaris del santuari de la Mare de Déu dels Àngels de Sant Mateu». *Boletín Sociedad Castellonense de Cultura*. Tom LXXXIX, (2013), pp. 237-276.

enriquant-lo amb ornamentació barroca, talla i guixerries que encara podem veure, contractada la feina pels obrers de vila de València Josep i Felip Serrano, els quals van subcontractar l'ornamentació, primer amb l'escultor Jacint Ferrer i després, una vegada mort aquest, amb l'arquitecte Josep Martínez.

En 1690 es feia un nou retaule major per l'escultor aveïnat a Castelló Llatzer Catani i en 1692 se li encomanava al pintor vinarossenc Vicent Guilló fer dos grans llenços (320 x 500 cm) per a ornar el presbiteri, els quals en 1694 ja estan finalitzats.

Ja en el segle XVIII, en 1727, era daurat l'altar major, en 1730 es construïa el campanar i en 1737 es contractava fer un orgue nou. Un aparatós incendi, la nit del 12 al 13 de desembre de 1918, destruï nombroses joies, béns i obres que atresorava el temple.

Al costat de l'església hi és la casa hostatgeria, obra de 1590, posteriorment ampliada, avui habilitada com a restaurant. En els baixos de l'hostatgeria hi ha curioses dependències, com ara cavallerisses amb bons arcs de pedra.

En síntesi, doncs, eixa es la història, coneguda, dels Àngels.

Tanmateix, però, la revisió de divers material de l'arxiu de la Societat Castellonenca de Cultura i més en concret dels anomenats *papers de mossèn Manuel Betí Bonfill (1864-1926)*,² ens ha permès completar algunes dades sabudes i donar a conèixer notícies i fets que fins ara ens eren desconegudes, que tot seguit exposarem, permetent-nos així completar la història del santuari i la devoció per la Verge.

DE DEIXES

Així, pel que fa a deixes i donacions, que els sanmateuans i gent dels voltants feren a la Verge durant els segles XVI i XVII, ens eren ben escasses, per no dir quasi inexistent, les dades i notícies, si exceptuem la coneguda donació que es féu de l'ermita en 1585.³

Ara però, en l'apèndix documental transcrivim més d'una quarantena de notícies en què constatem deixes per a la fàbrica del temple, donacions per a l'adquisició d'elements de l'aixovar litúrgic, adquisició de peces d'orfebreria, etc.

I és que, com és sabut, entre els recursos que l'església posava a l'abast dels testadors per a assolir la vida eterna, les obres de caritat formaven una part essencial. I així, mitjançant llegats pius, deixes i donacions, hom tractava d'aconseguir indulgències i contribuir a la denominada per Jacques Chiffolleau «matemàtica de la salvació»⁴ i també, com no, destacar

2 Poc després del traspàs de mossèn Manuel Betí la Societat Castellonenca de Cultura va adquirir els papers i llibres que aquest tenia en sa casa «amb el fi, no sols d'evitar la seua dispersió probable, sinó de continuar en la mesura que es puga la seua obra...», encomanant-se-li a Àngel Sánchez Gozalbo (1894-1987), una vegada en propietat de la Castellonenca el material, que continuara els estudis artístics de l'il·lustre historiador. Vegeu SÁNCHEZ GOZALBO, A. «Una crònica novecentista. En el primer decenio», *Boletín Sociedad Castellonense de Cultura*. Tom x, 1929, pp. 54-68.

3 BETÍ, op. cit, pp. 92-94.

4 Cfr Jacques CHIFFOLLEAU, *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon a la fin du Moyen Age (vers 1320-vers 1480)*. Roma 1980, p. 209 i ss.

de la resta de la comunitat amb el desig de deixar memòria individual en l'obra col·lectiva, puix al remat, l'objectiu final, no era altre que confirmar la creença cristiana de la salvació de l'ànima a través dels llegats pietosos i deixes testamentàries.

Es tracta, per una banda, d'entregues dineràries per a la fàbrica del temple i per al bací i lluminària.⁵ També per adquirir o fer tal o qual peça. I com no, de la donació d'objectes ja fabricats, ja fets i d'ús personal, d'un gran valor sentimental per als atorgants, els quals, moguts per la seua fe i pel desig de perdurar en el temps, contribuïen així a enriquir el culte.⁶ Així, veurem com seran prou freqüents les referències a la donació de diners per ajudar a la fàbrica del temple –«sexanta sous (...) per a ajuda de les obres de dita casa»;⁷ «per a subvenció y ajuda de les obres de la casa de nostra señora dels Àngels (...) set lliures, moneda reals de València»;⁸ «vint sous per conservació y sustento de aquella»;⁹ «deu sous al plat de la obra de la sacratíssima verge Maria dels Àngels».¹⁰

Entre les deixes dineràries veurem que hi ha qui entrega l'aportació monetària per a un fi determinat, com féu en 1618 el llaurador Macià Querol «per a ajuda de fer les portes y trona»,¹¹ o Gaspar Sans en 1624, que dona 45 lliures, «... per a obs de fer un retaule a dita nostra señora dels Àngels»,¹² com també en trobem qui en deixa per ajudar a fabricar alguna peça d'orfebreria, com féu Cristòfol Palomar en 1608, el qual, imitant els exemples de la casa reial i dels nobles, voldrà que figuren les seues armes en un plat de llàntia «... deixo que en nuestra señora de los Ángeles se aga de mi asienda un plato de lantia que pese mil reales castellanos con mis armas y se pague las manos de aquell y se cargue renta para alumbrar dicha lantia».¹³ I també, per a ornaments i vestiments trobarem deixes, com la que en 1616 feu Josep Pannot, sombreroer, veí de Sant Mateu, qui «... dex y llegue a la sereníssima verge Maria dels Àngels, del terme de la present vila, dotze lliures reals de València per a una casulla fahedora de voluntat del dit marmesor meu en honor de la sua santíssima capella»,¹⁴ o qui deixava alguna peça d'ús personal i valuosa per, amb la seua venda, fer-ne alguna de nova o ajudar a la fàbrica, com Cecília Losco, en 1585, qui «... done, lexe e legue al bací de nostra señora dels Àngels una gonella de vert escur ab la serca vermella per a ajuda de la obra de dita casa».¹⁵

5 A les nostres terres es comú trobar en les clàusules testamentàries deixes i llegats a les imatges de la Mare de Déu de la Balma de Sorita, l'ermitana de Peníscola, del Sargar d'Herbers, la de Gràcia de Cinctorres, entre altres, per a cuidar-ne i sostenir-ne el culte. Vegeu SÁNCHEZ GOZALBO, A. «Imágenes de Madona Santa María. Notas para un inventario en las comarcas de Morella, el Maestrazgo, la Plana y Segorbe». *Boletín Sociedad Castellonense de Cultura*. Tom xxv (1949), pp. 448-492.

6 Vegeu OLUCHA MONTINS, F. «De deixes i donacions. Dades per a la història de l'art a les terres del Maestrat i els Ports als segles xiv i xv». en *Homenatge a Germà Colón Domènech. Labor omnia improbus vincit*. Castelló, Universitat Jaume I, 2014, pp. 173-201.

7 Apèndix documental núm. 2.

8 Apèndix documental núm. 8.

9 Apèndix documental núm. 16.

10 Apèndix documental núm. 27.

11 Apèndix documental núm. 34.

12 Apèndix documental núm. 42.

13 Apèndix documental núm. 29.

14 Apèndix documental núm. 26.

15 Apèndix documental núm. 1.

Fins i tot hi ha qui deixa en el seu testament terres a la Verge, com féu en 1641 Isabel Gargallo, la qual:

... deixe y llegue a nostra señora dels Àngels, situada en lo terme de Sant Matheu, tot aquell olivar que jo tinch y poseix en dit terme de Sant Matheu, al peu de la costa de nostra señora dels Àngels, ab tal emperò pacte y condició llegue dit olivar a nostra señora, ab que lo dia que pujarà la professó de la iglesia de Sant Matheu a dita ermita de nostra señora dels Àngels, los preberes que pujaran allà ajen de celebrar una missa cantada per ànima mia y del dit Bertomeu Sorlí, quondam, mon marit, y així mateix ajen de cantar dos responsos davant la olivera morruda de dit olivar, ço és un per ànima del dit Bertomeu Sorlí al pujar la professó y altre al baixar per ànima mia, del qual olivar li'n fas llegat particular a dita nostra señora dels Àngels en remisió de mos peccats.¹⁶

Però, el més freqüent era deixar-hi diners per celebrar misses resades, aniversaris, i dobles cantades «en sufragi de la mía ànima y en remisió de mes culpes y peccats».¹⁷

DE L'ESPADANYA , EL CIMBORI I ELS LLENÇOS DE GUILLÓ

Com hem dit més amunt, sabem que fou en 1623 quan el picapedrer Joan Estrada contractava «la fabrica de un espadanya doble capaz para dos campanas, que se emplazó sobre el ángulo derecho del frontispicio»,¹⁸ ara però, podem, a partir de les capitulacions que transcrivim en l'apèndix, conèixer les característiques de l'obra realitzada, la qual havia de fer-se «... sobre la mateixa cornisa que està ya deixada a la paret esquerra entrant en dita sglésia al terrat de aquella», a sobre d'eixa cornisa posarà «... les filades de pedra picada seran necessàries fins a igualar ab lo més alt del tarrat de dita sglésia y de allí ha de llansar altra cornisa», i a sobre:

Ha de fundar dos pilars ab ses mènsules conforme la trassa de pedra picada quadrats tan grossos com la paret de la iglésia y han de tenir de alt fins a la cornisa de aquell nou pams y quatre pams y mig de ample y après la volta conforme la trassa y damunt segona cornisa ab ses piràmides y segon finestra per a campana més chica damunt la primera ab ses piràmides, mènsules y diffinició conforme la trassa.

El preu total del treball es va pactar per 50 lliures, aportant l'administració dels Àngels «... tot lo morter nesessari per a dita obra posat al peu de dita obra y promet fer-li ajudar a portar

¹⁶ Apèndix documental núm. 67.

¹⁷ Apèndix documental núm. 4, 19, 54, 63, etc.

¹⁸ BETI, *op. cit.*, pàg. 69.

les pedres fins al peu de dita obra y també promet donar-li la fusta y claus necessaris per a les bastides necessaries per a dita obra», i compromentent-se per la seua part el mestre picapedrer a acabar «... lo dit campanar ab tot effecte per al dia de Pasqua de Resurrecció primer vinent y si lo contrari farà que sie encorregut en pena de vint-y-cinch lliures moneda reals de València».¹⁹

Pel que fa al cimbori, ens conta Don Manuel Betí que va estar gràcies al llegat testamentari del prevere mossèn Cristòfol Moliner, mort en 1657, que es va poder aixecar, a la darrerria del segle XVII, un creuer amb cúpula: «al sacerdote Mosén Cristobal Moliner, se le antoja que el Santuario es susceptible de mejor decoro y mayor suntuosidad y al efecto lega la mayor parte de sus bienes *per obs de alçar la capella de nostra señora dels Àngels en la ermita y fer un çambori en dita capella i altres coses*».²⁰

Ara podem assabentar-nos de la quantitat exacta que els administradors dels béns i herència de mossèn Moliner, «... els reverents doctor frey Miquel Cifre, rector de la iglèsia parrochial de la present vila de Sant Matheu, mossèn Thomas Segarra y mossèn Eustasio Murat, preveres, síndics de dit reverent clero y mossèn Pere Matheu, prevere...», van destinar a «... la fàbrica de alçar la capella y fer un sambori en la iglèsia de dita hermita...», que foren 140 lliures 11 sous i 6 diners.²¹

I respecte als llenços que va treballar el pintor vinarossenc Vicent Guilló, sabem que corria l'any 1692 quan, al temps que es treballava tota l'obra de decoració del temple amb guixeries i talles, per part del gremi de llauradors de Sant Mateu s'acordava la confecció de dos llenços per al presbiteri, «... que reprodujesen los dos hechos culminantes ocurridos en los dias del hallazgo: El descubrimiento de la imagen por los ángeles al ermitaño Sebastian y la visita de éste al arzobispo de Valencia D. Juan de Ribera confiándole el secreto del prodigio».²²

Convidats els pintor Josep Orient i Vicent Guilló perquè hi presentaren esborranys, sabem que foren triats els dissenys de l'Aparició fet per Guilló i el del Patriarca dibuixat per Orient, si bé el remat va estar adjudicat a Vicent Guilló per 200 lliures. Immediatament el 17 d'agost de 1692 es contracta fer els llenços d'acord a unes capitulacions que el tantes vegades esmentat mossèn Betí va publicar però extractades²³ i que ara podem oferir integres en l'apèndix documental, curiosament redactades en castellà, així com també transcrivim l'època final atorgada pel pintor del preu convengut de 200 lliures.²⁴

19 Apèndix documental núm. 41.

20 BETÍ, *op. cit.*, pàg. 70.

21 Apèndix documental núm. 64.

22 BETÍ, *op. cit.*, pàg. 89.

23 *Íbidem*, pàg. 90.

24 Apèndix documental núm. 66.

DE LLÀNTIES

Quatre són les llànties que actualment conserva el santuari, si bé sabem que en va arribar a tenir una desena, en la seua majoria producte de donacions, puix les llànties no eren encomanades per les fàbriques dels temples, sinó que eren els devots qui les oferien.

Ja en 1604 coneixem que en tenia quatre –tres de llautó i una de plata–,²⁵ totes elles penjades il·luminant la capella de la Verge, i a principis de 1694 n'eren sis,²⁶ d'elles tres de plata, una de les quals havia estat donada pel matrimoni format per Cristòfol Vilanova Rambla i Vicenta Vilanova en 1693, la qual portava per divisa «... en lo remat un cor y en ell dos óvalos escrits los noms dels dits donadors».²⁷

Cap a la darrereria d'eixe mateix any de 1694, el 18 de setembre, el reverend mossèn Miquel Grifolla, en nom:

... de un devot de la reyna santíssima dels Àngels, agraït a la sanctíssima Trinitat per les honres y glòries que ha consedit a dita reyna sanctíssima dels Àngels y també per los beneficis que en dit nom regoneix haver rebut de la divina magestat, per la poderosa intercessió de la sanctíssima y devotíssima image de nostra señora dels Àngels...

I atenent al fet «... que al present sols perpètuament illuminen dita sanctíssima image tres llànties de plata y desitjant el matjor culto y veneració de aquella y que en sa sanctíssima hermita estiga a la matjor honrra y veneració posible...», en farà donació d'una altra:

... de plata simul ab plat de aram per a dins d'ella, corda, bola sobreplateada, borla de seda y llàntia de vidre ab llantier, la qual suplique molt humilment als administradors que huy són y per temps seran de dita hermita, que la tinguen en lo camarín de la sacratíssima verge ab llum de nit y de dita perpètuament...

Entregant també «seixanta lliures, moneda reals de València, per a que de lo que rentaran illumine perpètuament la dita llàntia».²⁸

Una altra llàntia, també de plata, a l'any següent, 1695, serà donada pel matrimoni format per Joan Vilanova i Prisca Pastor, aquesta sortosament encara conservada,²⁹ com ho és també una altra de 1696, entregada pel matrimoni format per Felipe Vilanova i Bàrbara Vilanova.³⁰

25 Cfr. OLUCHA. «Uns inventaris del santuari...» art. cit., pàg. 249.

26 *Ibidem*, pag. 267.

27 Apèndix documental núm. 69.

28 Apèndix documental núm. 71.

29 Treballada en plata, repussada, cisellada, tornejada i amb elements de fosa, presenta inscripció voltant-la «Diola Joan Vilanova ciudadà y Prisca Pastor 1695».

30 En tot semblant a l'anterior i treballada també en plata, repussada, cisellada, tornejada i amb elements de fosa, sembla, com la de 1695, haver-se treballat a València i presenta inscripció voltant-la «Diola Felipe Vilanova y Barbera Vilanova coniuiges el año 1696».

Notícia i dades d'una altra llàntia del segle XVIII, també conservada, tenim en 1724, que porta la inscripció «Exvoto Cosma Domenech 1724»,³¹ i que sabem que formava parella amb altra dissortadament desapareguda i ambdues producte de la munificència del matrimoni format pel mercader Cosme Domènec i Bàrbara González, els quals, en redactar el seu testament davant el notari Antoni Cherta el 23 de setembre de 1686, deixaren estipulat:

Que si per cas no hagués fet dos llànties de plata a nostra señora dels Àngels el dia de la mia mort de valor y estimació de cent cinquanta lliures cada una d'elles y les dos juntes de tres-centes lliures; que mos hereus, luego immediatament, y sens dilació, después dels dies de la mía vida les fasen, y manent fer de mos bens y diner, les quals dos llànties de plata de dita estimació y valor done, deixe y llegue a dita nostra señora dels Àngels, patrona mía, per a que ella es vulla amparar de la mía ànima.

No essent fins el 24 de febrer de 1724 quan podrà portar-se a efecte el desig de Cosme Domènec, i treballar-se les esmentades llànties.³²

I de 1728 n'és una altra de les conservades, també de plata, donada per Matilde Montull.³³

APÈNDIX DOCUMENTAL

1

1585, novembre, 21.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu. Testament de Cecília Losco, donzella, filla de Joan Losco i Beatriu Matamoros, habitants en Sant Mateu., «...leix a la cofradia de la Soledad 5 sous, a l'espital 5 sous, a la confraria del Sagrament de la parròquia 5 sous (...) Íttem, done, lexe e legue al bací de nostra señora dels Àngels una gonella de vert escur ab la serca vermella per a ajuda de la obra de dita casa».

2

1586, gener, 18.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu. Testament de Catalina Cibarells, muller de Miquel Sampsó, paraire, «Íttem, vull, ordene e man sia donada a la sglésia y hermita de nostra señora dels Àngels construhida en lo terme de la present vila de Sant Mateu, en la montanya vulgarment dita de Sant Anthoni, mija rova d'oli, bo, bell e clar, per a la lluminària de la sglésia de dita hermita».

31 Plata en el seu color i sobredaurada, metall. Repussada i cisellada. Tornejada, fosa, calada i rellevada, cal apropar-la el quefer dels Piñol, argenters de Vinaròs, i presenta inscripció «Exvoto Cosmae Domenech ano 1724».

32 Apèndix documental núm. 73.

33 Plata en el seu color i sobredaurada, metall. Repussada i cisellada. Tornejada, fosa, calada i rellevada, com l'anterior ens sembla treballada pels Piñol, i presenta la següent inscripció «Exvoto Metildis Montull ano 1728».

1586, gener, 24.- Protocol Joan Alcalà. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament d'Àngela Jordà i de Valls, viuda de Joan Baptista Valls, doctor en drets.- *«Íttem, done, dexe y llegue a nostra señora dels Àngels, constituhida en la hermita del benaventurat Sent Anthoni, terme de la present vila, altres sexanta sous de dita moneda [rals de València] per a ajuda de les obres de dita casa».*

1586, febrer, 21.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu. Testament d'Isabel Àngela Valls de Ciurana, muller *quondam* de Cristòfol Moragues de Ciurana, senyor de Villores i Todolella. Funda 5 misses setmanals en l'església, i que els preveres *«sien tenguts... celebrar quiscun any e perpétuament en la sglésia y hermita de nostra señora de la Neu, la qual està prop del riu nomenat del Boverot, que està camí de Sant Anthoni y de nostra senyora dels Àngels, sis mises en los dies y festivitats infrasegüents: San Johan Batiste, Visitació de nostra Señora, del gloriós San Roch, en lo dia e dominica de la rosa que's la quarta dominica de quaresma, en lo qual diumenge y ha moltes e infinites indulgències e perdons concedides per los sants pares a les persones que visitaran dita sglésia, pasqua de resurrecció i pasqua del sperit sant».* Funda en l'ermita dita de Nostra Senyora de la Neu missa cantada amb diaca i sots diaca amb 7 preveres i cantar les primeres vespres.

1586, juliol, 27.- Visita del bisbe Terés.- *«... visita la Verge Maria dels Àngels et inventit decenter y mana als jurats que adoben les teulades de dita capella y que no.s ploga dins dos mesos».- «Ítem, mana se fassa un cobrialtar de cuyro dins dit termini».*

1587, agost, 25.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Lluç Figuerola, ciutadà, habitant de Sant Mateu. Són els seues marmessors Guillem Figuerola, de la Salzadella, ciutadà i Melcior Figuerola, notari, de Sant Mateu, ambdós oncles d'ell. *«Íttem, vull, orden e man que de mos bens sien dades per a ajuda de la obra de la casa y església de nostra señora dels Àngels de la present vila de Sant Mateu, deu lliures moneda reals de València, y vull que dites deu lliures no se entenga se han de pendre de les cinquanta lliures que dexe per obres pies, sinó dels altres bens de la mía herència».*

1587, setembre, 18.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament d'Esperança Cherta, viuda de misser Gabriel Balaguer, doctor en drets, habitants a Sant Mateu. El seus marmessors Vicent Balaguer, fill seu, batxiller en teologia, i prevere en obrir-lo en 1595. *«Íttem, més vull, orden e man que per lo semblant tant prest com sia possible se diguen y celebren en la sglésia y capella de nostra señora dels Àngels construhida en lo terme de la present vila en la montanya dita de Sant Anthoni, set misses a honor y glòria dels set goigs de nostra señora».* *«Íttem, més vull, orden e man que de mos bens sien donats quaranta sous de dita moneda per a ajuda de la obra de dita casa de nostra señora dels Àngels construhida en lo dit terme de la present vila».*

1587, desembre, 2.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Miquel Joan Guarch, llaurador, habitant de Sant Mateu. *«Íttem, vull, orden e man que per a subvenció y ajuda de les obres de la casa de nostra señora dels Àngels sita en lo terme de la present vila de Sent Mateu, sien donades al administrador de dita casa set lliures, moneda reals de València».*

1590, gener, 12.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament d'Esperança Esteve, veïna de Sant Mateu, muller de misser Bartomeu Sentacana, doctor en drets, *«Íttem, vull , orden e man que de mos bens sien donats per a la obra de nostra señora dels Àngels construhida en lo terme de la present vila, quoranta sous».*

1591, abril, 4.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de misser Miquel Jeroni Baró, doctor en drets, vol ser soterrat en el vas dels Barons, que està en la capella de la Verge de l'Esperança de la parroquial.- *«Íttem, done, deixe y llegue a la obra de nostra señora dels Àngels vint sous».*

1593, març, 6.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Bartomeu Santacana doctor en drets, veï de Sant Mateu, *«Íttem, deixe a la fàbrica de la Verge Maria dels Àngels quoranta sous».*

1594, febrer, 28.- Protocol Joan Alcalà. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Jerònima Cerdà, viuda de Francesc Miquel, ciutadà. *«Íttem, done , dexe y llegue al beat clero 40 lliures (...) y de la renda de aquelles quiscun any y perpètuament sien dats y celebrats 4 aniversaris, ço és dos per mos pares y dos per la mia ànima, ço és, la hu en la dita església parrochial y l'altre en la hermita de la sacratíssima nostra señora del Àngels, construhida en lo terme de dita vila».*

1594, setembre, 2.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Jaume Vilanova, fuster i d'Úrsula Moliner, matrimoni. *«Íttem, donam, dixem y llegam a la fàbrica de la obra de nostra señora dels Àngels trenta sous moneda reals de València, pagadors per lo hereu nostre».*

1596, febrer, 20.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Vicent Baptista Balaguer, prevere, *«Ítem, vull que de mos bens sien donats a la casa de nostra señora dels Àngels de la present vila, qoranta sous per a ajuda de la obra de dita casa».*

1599, desembre, 25.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Joan Losco, llaurador, habitant de Sant Mateu.- *«Íttem, vull, orden e man que de mos bens sien donats als majorals de la casa y sglésia de nostra neñora dels Àngels construhida dins lo terme de la dita present vila de Sent Mateu sexanta sous, moneda reals de València, per a ajuda de la obra de dita santa casa».*

1600, gener, 28.- Protocol Joan Alcalà. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament d'Esperança Cerdà, viuda de Pere Folch.- *«Íttem, done, dexe y llegue a nostra señora dels Àngels, vint sous per conservació y sustento de aquella».*

1602, febrer, 4.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Barbera Palatsí, muller d'Arsis Simó, llaurador de Sent Mateu *«Ítem, done, deixem y lleguem a la fàbrica de nostra señora dels Àngels trenta sous».*

1602, novembre, 27.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Joan Baptista Vázquez, orfebre, veí de Sant Mateu.- *«Íttem, done, deixe y llegue a les fàbriques de nostra señora dels Àngels (...) deu reals castellans a quiscun».*

1603, maig, 11.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Gabriel Simó, fill de Gabriel, llaurador de San Mateu, *«Íttem, vull, orden y man que en sufragi de la mia ànima y en remisió de mes culpes y peccats, me sien dites y celebrades deu misses resades en la capella de nostra señora dels Àngels».*

1603, agost, 13.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament d'Úrsula Matamoros, viuda de Guillem Vilanova, llaurador de San Mateu *«Íttem, done, deixe y llegue a la fàbrica de nostra señora dels Àngels deu lliures moneda reals de València en ajuda de la obra...».*

1603, novembre, 13.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Miquel Vilanova, llaurador de Sant Mateu, *«Ítem, done, deixe y llegue a la casa y fàbrica de nostra señora dels Àngels, trenta sous».*

1605, febrer, 6.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Baptista Simó, teixidor de llana, veí de San Mateu.- *«Íttem, vull, orden e man que de mos bens sien donats al bací de la sancta casa de nostra señora dels Àngels per a ajuda de les obres de dita casa, deu sous».*

1605, febrer, 15.- Protocol Francesc Daroca. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Pere Simó de Gabriel, llaurador i Esperança Florença, de Sant Mateu.- *«Íttem, vul orden e man (Pere Simó) que de mos bens se donen cent sous al bací de la casa y hermita de nostra señora dels Àngels construhida en lo terme de la present vila de Sent Mateu, en ajuda de les obres de dita santa casa», igual quantitat dóna la seua muller Esperança.*

1605, novembre, 8.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Pere Serret, llaurador i de la seua muller Úrsula Querol, de Sant Mateu.- *«Ítem, volem y manam que de nostres bens sien donades deu lliures al priós de la casa de la serenísima reyna dels Àngeles mare de Déu y señora nostra y per a de aquella se diguen tantes misses resades en la capella de dita santa casa quant bastaran les dites deu lliures».*

1605, novembre, 10.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Pere Alberich, teixidor i d'Estesia Ortí, matrimoni de Sant Mateu.- *«Ítem, deixam y legam de caritat per a la obra de la casa de nostra señora dels Àngels deu reals castellans».*

1608, juny, 5.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Cristòfol Palomar (morí en 1616 en Fortanete, en la masia de Buxos).- *«Ítem, deixo que en nuestra señora de los Àngeles se aga de mi asienda un plato de lántia que pese mil reales castellanos con mis armas y se pague las manos de aquell y se cargue renta para alumbrar dicha lántia».*

1608, octubre, 17.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament d'Esperança Cerdà, viuda de Pere Folch, de Sant Mateu.- *«Ítem, done, dexe y legue de caritat deu sous al plat de la obra de la sacratíssima verge Maria dels Àngels».*

1610, agost, 23.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Pere Soler, llaurador, de Sant Mateu.- *«Ítem, done, deixe y legue de caritat per a la fàbrica y obra de la sacratíssima verge Maria dels Àngels, que s'edifica en lo terme de la present vila, dos barcelles de forment per temps de deu anys, pagadores per la hereva mía eius instituidora en sufragi de la mía ànima y en remissió de mes culpes y pecats».*

1611, octubre, 12.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament d'Isabel Verge i de Cosida, viuda de Joan Baptista Cosida, de la Jana.- *«Ítem, vull, orden y man que en*

sufragi de la mia ànima (...) sie donada a la casa de la sacratíssima verge Maria de Monserrat, de la font de la Salut y dels Àngels, terme de Sant Mateu, y a la casa que huy se fabrica del seràfic y gloriós sen Francesc, un sou a quiscun de caritat».

30

1612, novembre, 3.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Jaume Abella, teixidor de Sant Mateu.- *«Ítem, deixé y legué a la fàbrica de nostra señoira dels Àngels deu sous..».*

31

1613, maig, 2.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Vicenta Segarra, muller de Miquel Joan Baró, doctor en drets de Sant Mateu.- *«Ítem, done, deixé y llegué de caritat a la fàbrica de la obra de nostra señoira dels Àngels, de la qual yo so molt devota, sis barcelles e forment en continent que yo serà morta».*

32

1616, setembre, 7.- Protocol Melcior Figuerola. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Josep Pannot, sombrerer, veí de Sant Mateu.- *«Ítem, dex y llegué a la sereníssima verge Maria dels Àngels del terme de la present vila, dotze lliures reals de València per a una casulla fahedora de voluntat del dit marmesor meu en honor de la sua santíssima capella».*

33

1616, juliol, 24.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament d'Esperança Savartes, muller de Pere Simó, de Sant Mateu.- *«Ítem, vull, ordene y mane que en suffragi de la mia ànima i en satisfacció de més culpes y peccats, me sien dites y celebrades per los preveres de la sglésia parrochial de dita vila de Sent Mateu, en la sglésia y hermita de nostra señoira dels Àngels, set mises resades per los set goigs».*

34

1618, febrer, 7.- Protocol Pere Grifolla. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Macià Querol llaurador, *«Ítem, done, leixé y llegué a la fàbrica de nostra neñoira dels Àngels, per a ajuda de costa de aquella, 12 lliures pagadores dins tres anys, ço és 4 cada any, per a ajuda de fer les portes y trona».*

1618, juliol, 6.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Bàrbara Calbo, muller de Pere Guerau, sastre, de Sant Mateu.- *«Ítem, done, deixe y llegue de caritat, tres reals castellans a la mare de Déu dels Àngels, per a que de aquells se diguen tres mises resades, en sufragi de la mia ànima».*

1620, gener, 19.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Bàrbara Pallarés, muller de Melcior Vilanova, de Sant Mateu.- *«Ítem, vull, orden y man que sie dada de caritat una barcella de forment a nostra senyora dels Àngels de la present vila de Sant Mateu».*

1620, juliol, 26.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Institució de benifet personal, de 40 lliures de renda, fet per Pere Pastor, doctor en drets, prevere, fill de Joan Baptista, *«... in heremita Virgines Marie Angelorum constructa in termino presentis ville Sancti Mathei».* Benifet que es reserva per a ell i que a la seua mort vol que se funden, de les rendes, 8 aniversaris per a ell i els seus pares.

1620, desembre, 6.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Gabriel Aparisi, llaurador de Sant Mateu.- *«Ítem, vull, orden y man que en sufragi de la mia ànima y en remisió de mes culpes y pecuats, sien donats de caritat e continent que yo seré mort, als administradors de la casa de nostra senyora dels Àngels 20 reals castellans per a que de aquells sien dites y celebrades mises resades en dita santa casa».*

1621, març, 5.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Jerònima Sans, viuda de Blai Pujalt, teixidor de Sant Mateu. *«Ítem, done, dexe y llegue a la hermita y casa de nostra senyora dels Àngels, constuyda dins lo terme de dita vila de Sant Mateu, en la montanya que olim solia esser del gloriós Sent Antoni, vint-y- sinch sous reals de València y en subvenció de dita casa».*

1621, juny, 9.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Joanna Vilanova, muller d'Arcis Cherta, llaurador de Sant Mateu, «Íttem, done, deix y legue a la casa de nostra señora dels Àngels, un cobri plat que yo tinc molt bo».

1623, gener, 9.- Protocol Tomàs Bort. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Contracte dels jurats de Sant Mateu amb el mestre Joan Estrada per fer el campanar o espadanya, per 55 lliures i un termini fins el dia de pasqua pròxim vinent. «*Concòrdia y capítols fets y fermats, avenguts y concordats per y entre Gaspar Gargallo, notari de la present vila de Sant Matheu, vehi y habitador, com administrador en lo any mil sis-cents vint-y-dos en mil sis-cents vint-y-tres, de la casa y ermita de nostra senyora dels Àngels construïda dins lo terme de dita vila de una, ab Juan Estrada pedrapiquer de dita vila de altra, sobre les manufactures de la obra del campanar faedor en la dita ermita y sglésia de nostra senyora dels Àngels, la qual obra de dit campanar lo dit Gaspar Gargallo dona a fer al dit Juan Estrada, present y inferius, acceptant, ab los pactes immediate següents.*

Primo, que lo dit Juan Estrada, pedrapiquer, ha de fundar lo dit campanar sobre la mateixa cornisa que està ya deixada a la paret esquerra entrant en dita sglésia al terrat de aquella.

Íttem, que ha de fer sobre la dita cornisa les filades de pedra picada seran necessaries fins a igualar ab lo més alt del tarrat de dita sglésia y de allí ha de llansar altra cornisa conforme està en la trassa debuxada en un full de paper.

Íttem, sobre dita cornisa ha de fundar dos pilars ab ses mènsules conforme la trassa, de pedra picada, quadrats tan grossos com la paret de la iglésia, y han de tenir de alt fins a la cornisa de aquell nou pams, y quatre pams y mig de ample, y après la volta conforme la trassa y damunt segona cornisa ab ses piràmides y segon finestra per a campana més chica damunt la primera ab ses piràmides, mènsules y diffinició conforme la trassa.

Íttem, lo dit Gaspar Gargallo li promet donar tot lo morter necessari per a dita obra posat al peu de dita obra, y promet fer-li ajudar a portar les pedres fins al peu de dita obra y també promet donar-li la fusta y claus necessaris per a les bastides necessaries per a dita obra.

Íttem, que lo dit Juan Estrada ha de donar la obra de dit campanar bona, segura y rebedora conforme arquitectura.

Íttem, que lo dit Juan Estrada ha de donar acabat lo dit campanar ab tot effecte per al dia de Pasqua de Resurrecció primer vinent, y si lo contrari farà que sie encorregut en pena de vint-y-cinch lliures moneda reals de València.

Íttem, lo dit Gaspar Gargallo, per les mans de dita obra, promet donar al dit Juan Estrada cinquanta-cinch lliures, moneda reals de València, les quals li promet pagar de esta manera, ço és, que lo dia que comensarà a fer la dita obra li lliurarà dos-cents cafissos de cals posat a

la baça de la costa de nostra señora dels Àngels, a rahó de tres sous lo cafís, y més li promet donar quoranta sous y procurarà que dos devots li donen trenta reals castellans, además de les dites cinquanta-cinch lliures, y la restant cantitat que són vint-y-tres lliures a compliment de les dites cinquanta-cinc lliures, les promet pagar per al dia de la festa de Pascua del Sant Sperit primer vinent, totes dilacions apart posades.

Y lo dit Juan Estrada, pedrapiquer, estant present a totes les sobredites coses, accepta dita obra ab tots los pactes sobredits y promet cumplir tots los sobredits capítols y tot lo contengut en aquells y en cascú de aquells, etc, promittimus etc..

Testes Franciscus Girona, faberlignarius, et Joanes Agramunt, calligarius, dicte ville Sancti Mathei vicinis et habitatores».

42

1624, gener, 3.- Protocol Francesc Nicolau Avareat. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Gaspar Sans, doctor en drets, deixa a la Mare de Déu dels Àngels 45 lliures, les quals «... vull e man que sien i serveixquen per a obs de fer un retaule a dita nostra señora dels Àngels».

43

1626, abril, 24.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Joan Vilanova, notari y Barbera Elisabet Valles, de Sant Mateu. Aquesta «... dona, deix y legue a la obra de la santíssima Verge Maria dels Àngels, deu sous en aiutori de dita obra».

44

1626, maig, 29.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Francesca Guerau, muller de misser Vinyes.- «Ítem, vul, ordene y mane que en sufragi de la mia ànima y en satisfacció de mes culpes y peccats, per los preveres de la iglesia parrochial de dita vila de Sant Matheu li sia dita y celebrada una dobla amortizada y perpètuament celebradora en la iglésia y ermita de nostra señora dels Àngels, construyda en la montanya de Sent Antoni Ítem, done (...) a nostra señora dels Àngels, constuyda en la montanya y ermita de Sent Antoni, unes basquinyes de domàs blau, y vull y mane que lo dia que's portaran dites basquinyes a dita nostra señora dels Àngels me sien dites per ànima mia y per los preveres de la iglésia parrochial de dita vila de Sent Mateu tres misses resades en dita ermita y sglésia..».

45

1626, setembre, 22.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Miquel Beltran, llaurador i Joanna Baldó, matrimoni de Sant Mateu.- «Ítem, y dit Miquell

Beltran vull (...) que en sufragi de (...) me sien dites tres mises resades en lo altar y ermita de nostra neñora dels Àngels construyda en la montanya de Sent Antoni».

46

1627, novembre, 17.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Isabel Canyelles, muller de Josep Simó, cirurgià de Sant Mateu.- *«Ítem, a la fàbrica de nostra señoira dels Àngels, sis lliures de caritat»*

47

1628, febrer, 10.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Joan Castell, llaurador de Sant Mateu.- *«Ítem, vull, orden (...) que en sufragi (...) me sien dites tres mises resades en la capella y altar de nostra señoira dels Àngels construyda en la montanya del gloriós Sent Antoni a honra y glòria de la santíssima Trinitat».*

48

1628, agost, 18.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Felícia Vilanova, muller de Pere Pau Gavaldà, ciutadà de Sant Mateu.- *«Ítem, done, dexe y llegue a la casa y hermita de nostra señoira dels Àngels, constuyda en la montanya del gloriós Sent Antoni, terme de dita vila de Sant Mateu, quinze lliures moneda real de València».*

49

1629, setembre, 21.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Jaume Riba, llaurador i Isabel Vilanova, matrimoni, de Sant Mateu.- *«Ítem, donam, dexam y legam que en sufragi de nostres ànimes y en remissió de nostres culpes y peccats sien donades de contat a nostra señoira dels Àngels dos barcelles de forment». «Ítem, (...) yo Jaume Riba me sia dita un dobla en la capella de nostra señoira dels Àngels lo dia del gloriós Sant Jaume y que.n sia participant ma muller». «Ítem, (...) yo Isabet Vilanova lo dia de Senta Elisabet me sia dita una dobla cantada en la capella de nostra señoira dels Àngels y que sia participant dit Jaume Riba marit meu». «Ítem, donam (...) a la obra de nostra señoira dels Àngels vint lliures entre los dos».*

50

1630, juliol, 9.- Protocol Pere de Ferreres. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Codicil de Isabel Guarsch, viuda de Joan Munter de Sant Mateu, deixa trenta lliures perquè li siguen celebrades misses *«... en la casa de nostra señoira dels Àngels».*

1630, juliol, 21.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Valentí Nos, notari, de Sant Mateu.- *«Ítem, vull, orden y man que per los preveres de la sglésia parrochial de dita vila de Sent Mateu me sien dites y celebrades sinch mises resades en la sglésia y ermita y altar de nostra señora dels Àngels, construyda en la montanya del gloriós Sent Antoni».*

1630, desembre, 2.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Úrsula Sentacana, donzella, de Sant Mateu.- *«Ítem, vull, ordene y mane que per sis preveres de la sglésia parrochial de dita vila de Sent Matheu me sia dita y celebrada una dobla en la sglésia y ermita de nostra señora dels Àngels en lo dia y festa de Sent Johan Batiste ab dos responsos».*

1632, juny, 8.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Jaume Sampsó, llaurador, i Esperança Sorlí, matrimoni, de Sant Mateu.- *«Ítem, ordene que per lo marmesor se prenguen sinch lliures de ben de cascú y se diguen y celebren tantes mises quants poran en la iglésia y hermita de nostra señora dels Àngels, construyda en la montanya de Sent Antoni, terme de la present vila de Sent Mateu».*

1632, agost, 16.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Codicil d'Esperança Munter, viuda de Francesc Savartes de Sant Mateu.- *«Ítem, vull que en sufragi de la mia ànima y de Pere Savartes, fill, per los preveres de la sglésia parrochial de dita vila de Sant Mateu sia dita y celebrada una missa cantada en la ermita y sglésia de nostra señora dels Àngels, perpetua y perpètuament celebradora».*

1632, agost, 28.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Miquel Savartes, fill de Pere, llaurador de Sant Mateu.- *«Ítem, vull (...) me sien dites deu mises en lo altar y ermita de nostra señora dels Àngels construyda en la montanya del gloriós Sant Anthoni».*

1633, gener, 15.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Bàrbara Gargallo, muller de Pere Forner, llaurador de Sant Mateu.- *«Ítem, vull (...) me sien dites dos misses resades en lo altar y ermita de nostra señora dels Àngels».*

1636, setembre, 29.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Bernat Querol de la Roqueta, llaurador de Sant Mateu.- *«... leix dos mises resades en lo altar y ermita de nostra señora dels Àngels».*

1640, gener, 24.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Codicil d'Esperança Gargallo viuda de Joan Domènech de Sant Mateu.- Funda una dobla cantada en la Mare de Déu dels Àngels *«... en la muntanya vulgarment dita de Sant Antoni».*

1640, abril, 4.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Codicil de Francesc Comós, llaurador de Sant Mateu.- Fa llegat de 200 lliures a una persona i si aquesta no te successió *«... en tal cas dites 200 lliures sien y vinguen a nostra señora dels Àngels construyda en la montanya del gloriós Sent Antoni, çó és, la mitat que.n sia dit be en la iglésia y ermita de dita nostra señora dels Àngels y l'altra mitat per a la fàbrica de dita santa casa».*

1640, novembre, 11.- Protocol Joan Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Pere Pasqual, pastor i Isabel Oliet, matrimoni de Sant Mateu.- *«Ítem, volem (...) per cascun de nosaltres nos sien dites tres mises resades en la iglesia y ermita de nostra señora dels Àngels».*

1641, octubre, 21.- Protocol Cosme Giner. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament d'Isabel Gargallo, viuda de Bartomeu Sorlí, habitant en Uldecona. *«Ítem, deixe y llegue a nostra señora dels Àngels, situada en lo terme de Sant Matheu, tot aquell olivar que jo tinch y poseix en dit terme de Sant Matheu, al peu de la costa de nostra señora dels Àngels, ab tal emperò pacte y condició llegue dit olivar a nostra señora, ab que lo dia que pujarà la professó de la iglésia*

de Sant Matheu a dita ermita de nostra senyora dels Àngels, los preberes que pujaran allà ajen de celebrar una missa cantada per ànima mia y del dit Bertomeu Sorlí, quondam, mon marit, y així mateix ajen de cantar dos responsos davant la olivera morruda de dit olivar, ço és un per ànima del dit Bertomeu Sorlí al pujar la professó y altre al baixar per ànima mía, del qual olivar li.n fas llegat particular a dita nostra senyora dels Àngels en remisió de mos peccats».

62

1642, octubre, 27.- Protocol Vicent Grifolla. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Mateu Segarra Vilanova.- «Ítem, vull, ordene e mane que tots los demes bens y herència mia sien dits aniversaris perpetuos en la present iglésia de Sant Mateu fins tant y aurà capellans a nostra senyora dels Àngels y quant los y aurà sien dits en dita casa y hermita y dos mises el dia de Sant Johan Batiste y de Sant Mateu en la mateixa forma».

63

1668, maig, 24.- Protocol Pere Joan Segarra. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de mossèn Francesc Albalat, prevere, beneficiat a Sant Mateu.- «Ítem, una missa cantada en nostra senyora dels Àngels lo dia de la Visitació ab set preveres amortiçada».

64

1680, març, 30.- Protocol Francesc Avareat. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Cosme Domènec i Josep Baldó, jurats de Sant Mateu, confessen rebre dels marmessors de l'herència del reverend Cristòfol Moliner, 140 lliures, 11 sous i 6 diners per a la fàbrica d'alçar la capella i fer un cimbori en l'església dels Àngels.- «Sia a tots cosa manifesta com nosaltres Cosme Domènech, Joseph Baldó, jurats y administradors de la casa de la hermita de nostra senyora dels Àngels, construïda en lo terme de la present vila de Sant Matheu, Alexandre Molina notari, clavari de dita casa y Ramon Morera, apotecari, pagador y elet per a la fabrica de dita hermita, Gratis etc, tenore presentis etc confesam haver agut y rebut dels reverents doctor frey Miquel Cifré, rector de la iglésia parrochial de la present vila de Sant Matheu, mossèn Thomàs Segarra y mossèn Eustasio Murat, preveres, síndics de dit reverent clero y mossèn Pere Matheu, prevere, absent, administradors dels bens y herència del reverent mossèn Christòfol Moliner, quondam, prevere, en son últim testament, deixa y llega per a la fàbrica de alsar la capella y fer un sambori en la iglésia de dita hermita, cent-quoranta lliures onze sous y sis diners diem 140 ll, 11 sous, 6 moneda reals de Valencia y son de pensions descorregudes dels sensals que han recaygut en dita administració, la qual cantitat han rebut per mans dels dits mossèn Thomàs Segarra y mossèn Eustasio Murat, síndics y axí mateix de voluntat de dits jurats y clavari se han entregat a dit Morra, pagador de dita f'abrica. Et quia etc. Renunciant previo nomine etc. Actum Sancti Mathei etc. Testes sunt Juan Vilanova, ciutadà y micer Francés Agramunt, Sancti Mathei vicini et habitatores».

1686, setembre, 23.- Protocol Antonio Cherta. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Testament de Cosme Domènech mercader i de la seua dona Bàrbara Gonzalez. Entre les diverses clàusules hi ha una «Íttem, vull, ordene y mane yo Cosme Domènech, que si per cas no hagués fet dos llànties de plata a nostra señora dels Àngels el dia de la mia mort, de valor y estimació de cent-cinquanta lliures cada una d'elles, y les dos juntes de tres-centes lliures; que mos hereus, luego inmediatament y sens dilació, después dels dies de la mia vida, les fasen y manent fer de mos bens y diner, les quals dos llànties de plata de dita estimació y valor done, deixe y llegue a dita nostra señora dels Àngels, patrona mia, per a que ella es vulla amparar de la mia ànima».

1692, agost, 17.- Protocol Josep Bonet. Arxiu Municipal Sant Mateu.- «In Dei nomine Amen. Noverint universi quod nos Josephus Matheu et Baptista Miralles, presbitere, Joannes Vilanova, civis, Franciscus Agramunt, juris utriusque, Doctor Christophorus Vilanova et Philipus Vilanova, natuminor, agricola, electi et nominati per congregationum aratorum presentis villa Sancti Mathei ad infrascripta eiusdemque Villa ex una, et Vicentius Guilló, pictor villa de Vinaros respective habitatores. Attenent que la Junta dels llauradors de la present vila congregats en la iglésia del gloriós Sant Pere nos nomenà elets als dessus dits per a la eixecució dels quadros del crusero de nostra Señora dels Àngels, ab la modificació que primer trassessen diseños Joseph Orient y Vicent Guilló, pintors, y después de elegits se subastàs entre los dos per a que es lliurasen al que per menos ho eixecutàs. Attenent que havent-se fet dits diseños per cascú de dits pintors foren elegits, ab aprobació de diferents persones y señaladamente per los presidentes ecclesiàstich y secular, ço és, el de la Aparició de dit Guilló y el del Señor Patriarca de Joseph Orient. Attenent etiam que havent-se subastat dita obra entre dits pintors, Vicent Guilló la ha promessa fer y eixecutar, segons los infrascripts capítols, ab dos-centes lliures reals de València, de la qual dita no el ne ha tret dit Orient, si que ab esta dita de dos-centes lliures, se ha lliurat y donat per dist elets al dit Guilló. Ideo Gratis etc... Cum presenti etc... Confitemur una pars nostrum alteri et altera alteri ad invicem, et vicisim, quod super praedictis operibus ac pictoris seu potins sobre la eixecució de dits dos quadros fuerunt et sunt inter nos congesta concordata et pactata capitula infrascripta, qua sunt tenoris sequentis.

Capítulos hechos sobre la obra y execución de los dos quadros de nuestra señora de los Ángeles, los quales se han de executar por Vicente Guillo pintor en la forma infrascripta y inmediate siguiente.

Primo que dicho Vicente Guillo tenga obligación de hacer para el crusero de nuestra señora de los Ángeles dos quadros de las imágenes y figuras infrascriptas, teniendo cada uno de ancho catorse palmos y que los lienços estén aparejados por delante y por detrás con aparejo suave que no habrá, por haver de estar dichos quadros arrimados a la pared con peligro de humedad.

Ítem, que todas las primeras figuras por donde entra la historia en ambos quadros hayan de ser del natural o poco más y los demás lo pide el arte en su collocación.

Ítem, que todas las ropas asules y moradas que en ambos quadros huviere hayan de estar bañados de ultramar y realzados de lo mesmo, y que los carmines hayan de ser de los más finos que se hallaren.

Ítem, que dichos quadros se hachan (sic) de manchar primero de primer mano y después volverles a embastar de nuevo, como si no huviere mancha debajo, y después, sobre la segunda mancha, se retoque lo que fuere menester para que tengan duración y permanencia los colores, porque de primera y retocado se desvanecen presto.

Ítem, los diseños elegidos por los señores de la Junta de los hechos por los nombrados pintores son el allasgo de Vicente Guilló y el del Señor Patriarca hecho por Joseph Orient, capitulándose en el del Patriarca que la familia de dicho príncipe sea a más del Cavalleriso Eclesiástico, y en el de Guilló que donde está colocado el Patriarca se manifieste el monte de la Virgen y su capilla y se execute una de las dos procesiones, collocando a su distancia la villa de Sant Matheo, esto se entiende si puede caber.

Ítem, se ha pautada que dicho Vicente haya de dar executada y acabada esta obra de los dos quadros de la Virgen dentro ocho messes, contando desde el día del libramiento, penando cada semana que se tardare a entregar la obra, passado este término en un doblón.

Ítem, se ha pautado que dichos eletos hayan de pagar y entregar a dicho Vicente Guilló las doscientas libras, pretio de dichos quadros, en tres yguales pagas; la primera al principio de la obra, la segunda a los tres meses y la otra quando entregará la obra, dando fianças para las cantidades se le entregaren.

Ítem, que hecha dicha obra se haya de visurar para admitir aquella y recibirla por dos pintores elegidores por los eletos de la junta.

Ítem, que los presentes capítulos sean executorios con sumisión y renunciación de proprio fuero, variación de juhicio y demás cláusulas acostumbradas, según estilo y plática del notario infrascrito.

Quibus quidem capitulis etc..

Testes huius rei sunt Franciscus Ribelles, villae operator et Bernardus Mulet, deaurator, presentis ville Sancti Mathei habitatores».

1693, maig, 2.- Protocol Josep Benet. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Pere Sans, algepser de la ciutat de Tortosa, atrobat a Sant Mateu, confessa rebre dels administradors del santuari, «... quoranta lliures moneda reals de València degudes, és a saber trenta-cinch lliures catorce sous a compliment de preu de tot lo algeps se ha portat per a la fàbrica de nostra señora dels Àngels fins al dia de huy y quatre lliures y sis sous per lo dret de albarans y general de treta de regne que dit Sans ha pagat fins a dit dia...».

1693, octubre, 22.- Protocol Jeroni Esbri. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Pere Sans, algepser de la ciutat de Tortosa, atrobat a Sant Mateu, confessa rebre dels administradors del santuari «... *sexanta-y-set lliures moneda reals de Valencia, ço és, sexanta-cinch lliures deu sous per lo valor de cent setanta-dos cafissos de algeps que vení a dit Juan Vilanova, en dit nom de administrador de nostra señoira dels Àngels, per a la fàbrica de la iglésia eo hermita de dita Verge dels Àngels, a for de set sous y vuit diners per cafis, y una lliura deu sous per lo dret de general y guerra, contant des de tres de juny fins ha vint-i-dos de octubre del present any...*».

1693, desembre, 22.- Protocol Josep Bonet. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Cristòfol Vilanova i Rambla, llaurador, i Vicenta Vilanova de Vilanova, matrimoni de Sant Mateu, donen una llàntia perquè il·lumine perpètuament la imatge de la verge dels Àngels. Una llàntia que te per divisa «...*en lo remat un cor y en ell dos ovalos escrits los noms dels dits donadors*».

1694, abril, 23.- Protocol Josep Bonet. Arxiu Municipal Sant Mateu.- «*Sia a tots manifesta cosa com jo Vicent Guilló, pintor, de la vila de Alcalà habitador, Gratis etc. Cum presenti etc. Attès y considerat que ab acte rebut per lo notari infrascrit en desat de agost mil sis-cents noranta-y-dos em fonch lliurada la obra y pintura dels quadros del crusero de nostra señoira dels Àngels, ço és, lo hu de Sant Patriarca y lo altre del Allasgo de la reyna sanctissima dels Àngels, en preu de dos-centes lliures, en esta forma, cent de cada hu. Attès etiam que he portat dites pintures y haven executat aquelles segons capítols y art, les quals he entregat y són estades admeses y aprobades per lo Dr. Joseph Mateu y mossèn Batiste Miralles, preveres, per lo Dr. Francesc Agramunt y Joan Vilanova, ciudadà y per Felip Munter, menor y Christòfol Vilanova y Rambla, llauradors, elets per los llauradors de la present vila per a la execució de dits quadros y pintures. Attès que los dits elets y administradors me an entregat y pagat dites dos-centes lliures moneda reals de València y per mans de mossèn Batiste Miralles, prevere, altre dels elets y depositari de la administració dels dits llauradors. Ideo confesse, cum presenti, haver agut y rebut realment y de contants dites dos-centes lliures moneda reals de Valencia dels dits administradors y són a mi degudes per lo preu y valor de les ya referides pintures eo quadros, et quia, etc. Renuntio etc. Actum Sancti Mathei etc.*

Testes sunt Guillem Carrera, obrer de vila y Joseph Martínez, verguer dels magnífichs jurats de la vila de San Matheu, de dita vila habitants».

1694, setembre, 28.- Protocol Josep Bonet. Arxiu Municipal Sant Mateu.- «Sia a tota sabia persona notori com yo lo reverent mossèn Miquel Grifolla, prevere, de la present vila de Sanct Matheu habitador, en cert nom de un devot de la reyna sanctíssima dels Àngels, agrahit a la sanctíssima Trinitat per les honrres y glories que ha consedit a dita reyna sanctíssima dels Àngels, y també per los beneficis que en dit nom regoneix haver rebut de la divina magestat, per la poderosa intercessió de la sanctíssima y devotíssima image de nostra señora dels Àngels, situada y collocada en lo terme de la present villa de Sanct Matheu y ab la confiansa que sa divina magestat, per intercessió de dita sanctíssima reyna y señora dels Àngels, me a de donar tots aquells consuelos de que necesito per matjor honrra de Déu nostre senyor y señaladament gracia per a acabar mos dies eo los dies del dit y preincert devot en la amistad de Déu y de sa Sanctíssima mare y en sufragi de les beneytes ànimes de purgatori, per les quals so tengut a pregar segons lo orde de justícia y caritat. Desitjant que dita sanctíssima y devotíssima image sia venerada y honrrada de totes les criatures, així com se veu venerada en son allasgo de tantes selestials inteligensies. Attenent que al present sols perpètuament illuminen dita sactíssima image tres llànties de plata y desitjant el matjor culto y veneració de aquella y que en sa sanctíssima hermita estiga ab la matjor honrra y veneració posible. Per ço jo dit mossèn Miquel, en dit nom fas donació y entrego a dita sanctíssima mare y señora Maria Reyna dels Àngels, venerada en sa devotíssima hermita situada en lo terme de la ya referida vila de Sanct Matheu del regne de Valencia, diòcesis de Tortosa, y per dita sanctíssima image fas lo entrego a Christòfol Vilanova y Rambla y a Joan Vilanova dit Blanquer, llauradors, jurats de la dita y present vila y a Joan Vilanova, ciutadà, clavari y en dits respective noms administradors de dita sanctíssima hermita, de una llàntia de plata, simul ab plat de aram per a dins della, corda, bola sobreplateada, borla de seda y llaàntia de vidre ab llantier, la qual suplique molt humilment als administradors que huy són y per temps seran de dita hermita, que la tinguen en lo camarín de la sacratíssima verge ab llum de nit y de dia perpètuament, y per a dit efecte de llumenar aquella nit y dia fas així mateix donació y entrego a dits administradors presents, de seixanta lliures moneda reals de Valencia, per a que de lo que rentaran illumine perpètuament la dita llàntia, ademes de les que ya al present y in eventum illuminaran, com ma intenció sia que dita llàntia perpètuament, dia y nit, illumine dita sanctíssima image en lo camarín, lo qual pregue als dits magnífichs jurats y clavari, que huy són y per temps seran, per a que cumplir fasen ma voluntat deixando a la bona y sana consciència de aquells. E com estiguessen presents dits magnífichs, jurats y clavari en la sala del consell de la present vila, pleno consilio y havent presehit delliberació de consell en lo present dia de huy, poch ans del present, per a la present acceptació ab degudes gràcies al dit donador, acceptaren dita donació y entrego de llàntia de plata y demás adherents simul, ab les seixanta lliures y Joan Vilanova, ciutadà, clavari dessus dit, presents dits magnífichs jurats y consell, confessa tenir dita llàntia de plata y lo demes y prometé conduhir-la a la sanctíssima hermita;

et etiam confessa tenir en son poder dites seixanta lliures, agudes y rebudes del dit donador realment y de contant per a el efecte sobre dit. Les quals promet entrar en lo depòsit de dita administració. Y tots los damunt dits administradors enseguida de la determinació consiliar prometen y se obliguen al dit donador que dita llàntia perpètuament illuminarà, nit y dia, dita sanctíssima image en lo camarín, ademes de les que al present illuminen perpètuament y les que en lo esdevenidor iluminaran. Per a cumplir les quals coses obligam los bens de la administració etc. De quibus etc. Actum in aula consilium presentis ville Sancti Mathei etc. Testes sunt Visent Viñals, estudiant de Morvedre y Joseph Martines, verguer de dits jurats de Sanct Matheu respective habitants».

72

1699, maig, 18.- Protocol Blai Vilanova. Arxiu Municipal Sant Mateu.- Pere Viñes, assaonador de la ciutat de València, atrobat a Sant Mateu, davant de Pere Mateu i Jaume Vilanova, jurats segon i tercer respectivament i de misser Miquel Albalat, clavari de la Verge dels Àngels, «... mogut de la gran devoció que te a la image de dita nostra señora dels Àngels», presenta mitja dotzena de candelers de fusta, de mitja vara i un quart d'alçada, «... fets de talla a la salomònica plategats i daurats, ab condició que sols servisquen per a la seua hermita y no per a altre lloc».

73

1724, febrer, 24.-Expedient solt. Arxiu Parroquial Sant Mateu.- Pere Baldo, cerer, Agustí Simó, escrivà, Vicent González i Baptista Muñoz, llauradors, regidors de Sant Mateu, administradors dels bens de la casa i ermita de la Mare de Déu dels Àngels, davant l'alcalde ordinari diuen: que el 18 de desembre de 1713, els marmessors de Cosme Domènec van vendre als administradors censos per un capital de 300 lliures amb l'encàrrec de fer dues llànties que en el seu testament de 1686 va deixar dit l'esmentat Cosme Domènec es feren. Però, les calamitats del temps, de la guerra i l'escassa collita i la consegüent mancança d'almoines feren que no es poguera complir eixa voluntat. Ara, havent millorat la situació i per acomplir la voluntat del testador, volen vendre dits censos amb els interessos reportats al clergat de Sant Mateu, perquè del seu producte se fabriquen les dos llànties i la seua dotació. I demanen a l'alcalde ordinari s'obriga informació sobre ser útil el proposat i donar llicència per a vendre.

Figura 1. Retaule major treballat per Llàtzer Catani en 1690 i destruït per un aparatós incendi, la nit del 12 al 13 de desembre de 1918. Foto arxiu F. Olucha.

Figura 2. Portalada del recinte del santuari de la Mare de Déu dels Àngels aixecat en 1685. Fotografia de cap a 1930. Foto arxiu F. Olucha.

Figura 3. Vista del santuari de la Mare de Déu dels Àngels cap a 1930. Foto arxiu F. Olucha.

Figura 4. Vista de la façana de l'ermitori i del campanar cap a 1980. Foto arxiu F. Olucha.